

Communication Management in Sports Media

Open
Access

ORIGINAL ARTICLE

Anti-Diplomacy of Football in the Middle East: The Geopolitical Challenge of Iran and Saudi Arabia

Amirhosein Monazami^{1*}, Mahdi Shariati Feizabadi², Sadegh Ranjbar³

1. Associate Professor, Shahid Rajaei Teacher Training University of Tehran, Tehran, Iran.

2. Assistant Professor, Physical Education Department, Technical and Vocational University (TVU), Tehran, Iran.

3. Ph.D. Candidate of Sport Psychology, Faculty of Physical Education and Sport Sciences, University of Tehran, Tehran, Iran.

Correspondence

Author's Name:

Amirhosein Monazami

Email:

a.h.monazami@sru.ac.ir

How to cite

Monazami, A. H., Shariati Feizabadi, M., & Ranjbar, S. (2023). Anti-Diplomacy of Football in the Middle East: The Geopolitical Challenge of Iran and Saudi Arabia. *Communication Management in Sport Media*, 10(4), 15-28. doi: 10.30473/JSM.2022.61972.1585

ABSTRACT

Religious and political challenges with Saudi Arabia in the last decade, followed by the burning of the Saudi embassy in Tehran, invited the sport of the Islamic Republic of Iran, especially national and club's football, to a new problem. The purpose of this study was to analyze the anti-diplomacy of Iranian football as a geopolitical challenge against Saudi Arabia. The present study was a qualitative (descriptive-analytical) type of library studies in terms of applied purpose and in terms of data collection; The statistical population was equal to 54 works of international sports relations and in particular sports diplomacy in the Middle East region and the statistical sample was equal to the contents about Iranian football anti-diplomacy, soft power of Iran and Saudi Arabia. The findings of the present study showed that the national teams of Saudi Arabia and Iran, as the main players in the Arab world and the Middle East, respectively, have played a significant role in the development of football in this region and many Asian football achievements, including being on the championship platform in the Asian Champions League. And attending the FIFA World Cup has been the result of the two countries' attention to football as their most popular sport; Finally, football in the confrontation between Iran and Saudi Arabia in the Middle East can be a tool for convergence and as one of the basic geopolitical codes of the two countries, which with its soft nature can open a diplomatic path in re-examining the relations between the two countries.

KEYWORDS

Anti-Diplomacy, Football, Iran, Saudi Arabia, Security.

© 2023, by the author(s). Published by Payame Noor University, Tehran, Iran.

This is an open access article under the CC BY 4.0 license (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

<https://sportmedia.journals.pnu.ac.ir/>

Extended Abstract

Introduction

Throughout history, the relationship between Iran and Saudi Arabia has undergone various changes. The Islamic Revolution of Iran, along with the loss of US influence in the Middle East, led to increasing tensions between the two countries. The issue of divergence in the Middle East, especially after the Arab Spring developments, has accelerated. Although the conflict is shaped by various geopolitical variables such as history, culture, ideological competition, and conflicting political structures, the region needs convergence between the two countries more than ever. Saudi Arabia and Iran have been crucial political units in the Middle East with geographical and human commonalities, including various geopolitical codes, including sport. However, these commonalities have led to confrontation between the two countries in different areas. In the last decade, sports, especially football, has played a significant role in the divergence of these two powerful countries in the region. While sports are typically diplomatic and comfort-seeking in nature, they have also been a source of moral, social, and political challenges. Examples of anti-diplomacy in football matches, such as those related to the Falkland Islands conflict, the football war between El Salvador and Honduras, and tensions between neighboring countries like Armenia and Azerbaijan, highlight the potential for sports to be used as an anti-diplomatic tool. This has played a more prominent role in the Middle East due to ethnicity and the prejudices of various social groups. Iran has been a major sports power in the Middle East, achieving significant success in various international competitions. On the other hand, Saudi Arabia, with its military and defense powers, has also utilized sports, particularly football, as a tool for various purposes. The religious and political challenges between Iran and Saudi Arabia have led to new problems for Iranian football, especially at the international level. The confrontations between the two countries in football have led to unpleasant consequences, with political undertones affecting the games. The tensions between Iran and Saudi Arabia have created serious challenges for Iranian football at the national and club levels, including hosting matches in a third country, a decrease in revenue from broadcasting rights and field advertising, and portraying Iran as an insecure country in international sports institutions. The purpose of this study is to analyze Iran's football as a geopolitical challenge against Saudi Arabia.

Methods

The current study aimed to conduct a qualitative (descriptive-analytical) analysis based on library research. The statistical population consisted of 54 research works and reports on international sports

relations, specifically focusing on sports diplomacy in the Middle East region. The statistical sample included content related to Iran's football anti-diplomacy and the soft power of both Iran and Saudi Arabia in the realm of sports.

Results

The findings of this study revealed the significant roles played by the national football teams of Saudi Arabia and Iran in the development of football in the Arab world and the Middle East, respectively. Both countries have achieved numerous football milestones in Asia, including winning the AFC Champions League and participating in the FIFA World Cup, demonstrating their dedication to football as the most popular sport in their respective nations. At the national level, the study highlighted the similarities in football prowess between the two countries over the nearly five decades of their rivalry, with Iran holding only a slight edge in victories over its traditional rival. Additionally, both nations have had similar numbers of appearances in various rounds of the World Cup, further underlining their closely matched football capabilities. In the realm of club football, prominent Saudi and Iranian clubs such as Al-Hilal, Al-Ittihad, Al-Ahly, Persepolis, Esteghlal, and Sepahan have achieved notable successes in recent years. The study also indicated that Saudi clubs have outperformed their Iranian counterparts in recent years, with Al-Hilal, a prominent Riyadh-based club, securing the top rank in Asia among all teams from the East and West. Furthermore, Al-Hilal's participation in two Asian Champions League finals since 2017, culminating in their championship victory in 2019, underscores the strong performance of Saudi representatives in the club football arena. Overall, the study emphasized the striking similarities and close competition between Iranian and Saudi football, both at the national and club levels.

Conclusion

Given the peacemaking potential of sports, particularly football as the world's most popular sport, it can serve as a tool for fostering convergence in the Middle East, particularly in the context of the longstanding rivalry between Iran and Saudi Arabia. With its inherently non-confrontational nature, football has the potential to pave the way for diplomatic dialogue and a re-evaluation of relations between the two countries. Iran can pursue a football diplomacy approach to cease anti-diplomacy and foster closer ties with Saudi Arabia through the following strategies:

- Leveraging the influence of well-known Iranian football ambassadors and extending mutual invitations for Saudi football stars to visit Iran, thereby establishing friendly relations between the two major Muslim countries in the region.

- Capitalizing on diplomatic football opportunities, such as the Asian Champions League, to promote interactions and cooperation between Iranian and Saudi football entities.
- Recognizing the cultural commonalities shared by both countries and leveraging existing infrastructure to forge football agreements between prominent Iranian clubs and major Saudi clubs.
- Acknowledging the reforms taking place in Saudi Arabia, particularly in relation to women's rights, Iran has an opportunity to develop non-football relations concerning women's sports. This could involve creating opportunities for interactions between Iranian women's football and futsal teams, thereby fostering greater engagement and collaboration between the two nations in the realm of women's sports.

KEYWORDS

Anti-Diplomacy, Football, Iran, Saudi Arabia, Security.

Ethical Considerations:**Compliance with ethical guidelines**

The author has complied with all ethical considerations.

Funding

The authors state no funding involved.

Conflict of Interest

The authors declare that there are no conflicts of interest regarding the publication of this manuscript

Acknowledgment

This research was conducted with financial support from the Iran National Science Foundation (INSF) under project number 4004630. The authors express their gratitude to the INSF for its generous support.

نشریه علمی

مدیریت ارتباطات در رسانه‌های ورزشی

«مقاله پژوهشی»

آنتی دیپلماسی فوتبال در خاورمیانه: چالش ژئوپلیتیک ایران و عربستان

امیرحسین منظمی*^۱، مهدی شریعتی فیض‌آبادی^۲، صادق رنجبر^۳

۱. دانشیار گروه مدیریت ورزشی، دانشکده علوم ورزشی، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی
۲. عضو هیئت علمی گروه علوم انسانی، دانشگاه فنی و حرفه‌ای، تهران، ایران
۳. دانشجوی دکتری روانشناسی ورزشی، گروه علوم رفتاری و شناختی، دانشکده علوم ورزشی و تندرستی دانشگاه تهران

چکیده

در دهه اخیر چالش‌های مذهبی و سیاسی با عربستان و به دنبال آن آتش‌زدن سفارت عربستان در تهران، ورزش جمهوری اسلامی ایران، به‌ویژه فوتبال ملی و باشگاهی را با مشکلات جدید بین‌المللی مواجه کرده است. هدف پژوهش حاضر، تحلیل آنتی‌دیپلماسی فوتبال ایران به‌عنوان چالشی ژئوپلیتیک در تقابل با عربستان سعودی بود. پژوهش حاضر به لحاظ هدف کاربردی و از حیث نحوه گردآوری داده‌ها، کیفی (توصیفی-تحلیلی) از نوع مطالعات کتابخانه‌ای بود. جامعه آماری پژوهش، ۵۴ اثر روابط بین‌الملل ورزش و به‌طور خاص دیپلماسی ورزشی منطقه خاورمیانه و نمونه آماری، مطالب درباره آنتی‌دیپلماسی فوتبال ایران، قدرت نرم ایران و عربستان بود. یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد، تیم‌های ملی عربستان و ایران به‌ترتیب به‌عنوان بازیگران اصلی جهان عرب و خاورمیانه نقش بسزایی در توسعه فوتبال در این منطقه داشته‌اند و بسیاری از دستاوردهای فوتبالی آسیا از جمله قرار گرفتن روی سکوی قهرمانی در لیگ قهرمانان آسیا و حضور در جام جهانی فوتبال، محصول توجه این دو کشور به فوتبال به‌عنوان پرطرفدارترین رشته ورزشی خود بوده است. با توجه به نقش صلح ساز ورزش و به‌طور خاص فوتبال به‌عنوان پرطرفدارترین رشته ورزشی در جهان، این رشته ورزشی در تقابل ایران و عربستان در منطقه خاورمیانه می‌تواند ابزاری برای همگرایی و به‌عنوان یکی از کدهای اساسی صلح ساز ژئوپلیتیک دو کشور باشد که با ماهیت نرم خود می‌تواند مسیری دیپلماتیک در بازآزمایی روابط دو کشور بگشاید.

واژه‌های کلیدی

امنیت، آنتی‌دیپلماسی، فوتبال، ایران، عربستان.

نویسنده مسئول:

امیرحسین منظمی

رایانامه: a.h.monazami@sru.ac.ir

استناد به این مقاله:

منظمی، امیرحسین؛ شریعتی فیض‌آبادی، مهدی؛ و رنجبر، صادق. (۱۴۰۲). آنتی‌دیپلماسی فوتبال در خاورمیانه: چالش ژئوپلیتیک ایران و عربستان. فصلنامه علمی مدیریت ارتباطات در رسانه‌های ورزشی، ۱۰ (۴)، ۱۵-۲۸. doi: 10.30473/JSM.2022.61972.1585

مقدمه

قرن بیستم و بعد از آن را باید آغاز شکل‌گیری روند شناسایی و به‌کارگیری منابع قدرت نرم از سوی دولت‌ها دانست (فتاحی و همکاران، ۲۰۱۸). مؤلفه‌هایی مانند قدرت نرم به‌عنوان بخش اجتناب‌ناپذیر از فرایند امنیت‌سازی تمامی کشورها در حوزه سیستم بین‌الملل محسوب می‌شود و زیرساخت‌های لازم برای تولید امنیت نرم را به وجود می‌آورد. ورزش به‌عنوان درشت‌مؤلفه‌ای در پیشبرد اهداف قدرت نرم و دیپلماسی عمومی کشورها، به‌دلیل «جذابیت و اثرگذاری» بر عامه مردم از یک سو و نقش آن در توسعه اقتصاد سیاسی کشورها از سوی دیگر، از ابزاری صرفاً برای سرگرمی خارج و کشورهای جهان امروز از آن به‌عنوان اهرمی برای توسعه خود استفاده می‌کند (شریعتی فیض‌آبادی، ۲۰۲۰؛ شریعتی فیض‌آبادی و منظمی، ۲۰۲۱). نهادهای بین‌المللی ورزش از جمله کمیته بین‌المللی المپیک بستری را فراهم می‌کنند که کشورها فارغ از تنش‌های سیاسی در کنار یکدیگر به رقابت بپردازند. این رقابت‌های ورزشی سبب می‌شود تا مردمان مختلف فضایی را برای تعاملات فرهنگی و به نمایش گذاشتن سنت‌ها و باورهای خود به دست آورند (رئیس‌السادات و همکاران، ۲۰۲۲). براساس ماهیت غیرسیاسی نهادهای بین‌المللی ورزشی از قبیل کمیته بین‌المللی المپیک (آی.اوس.سی)، فدراسیون جهانی فوتبال (فیفا) و شورای المپیک آسیا (اوس.سی.ای)، لزوم دخالت‌نکردن سیاست در ورزش مطابق منشور المپیک به‌عنوان بزرگ‌ترین سند ورزشی جهان سبب شده است (ناظمی و شریعتی، ۲۰۱۷) تا ورود سیاست به ورزش و استفاده ابزاری از ورزش و ورزشکاران به‌عنوان اهرمی در راستای توسعه تصمیمات دیپلماتیک کشورها به «رازی سرگشاده»^۱ تعبیر شود (شریعتی فیض‌آبادی، ۲۰۲۰). به‌عنوان نمونه‌ای جدید، پوتین^۲ با برگزاری جام‌جهانی فوتبال ۲۰۱۸ تلاش کرد تا به غرب ثابت کند به‌رغم تلاش آنان برای محدودکردن روسیه، این کشور امروز توانسته است در برگزاری این مسابقات موفق باشد و بسیاری از مذاکرات خود از سوریه گرفته تا کره شمالی را در مدت‌زمان محدودی با استفاده از جام‌جهانی پیگیری کند (رئیس‌السادات و همکاران، ۲۰۲۲). فوتبال در جهان امروز تأثیرات بسزایی بر تعاملات سیاست‌مداران داشته است. نمونه بارز آن را می‌توان مزاح و شوخی پوتین با بن‌سلمان^۳ در حضور آنتونیو گوترش^۴، دبیر کل سازمان ملل متحد، پس از برد ۵ بر صفر روسیه مقابل عربستان در افتتاحیه جام‌جهانی ۲۰۱۸ دید. حضور پرنس تاکامادو^۵ در خاک روسیه و در شهر سرانسک برای تماشای مسابقات تیم ملی ژاپن در جام‌جهانی ۲۰۱۸ نمونه دیگری بود که

باعث شد پس از سال ۱۹۱۶ برای اولین بار یک ژاپنی از خانواده سلطنتی ژاپن در کشور شوروی/روسیه حضور یابد (رئیس‌السادات و همکاران، ۲۰۲۲).

حافظنیا (۲۰۱۷) ضمن معرفی رویکرد ژئوپلیتیک ورزش به‌عنوان یکی از گفتمان‌های نوین ژئوپلیتیک می‌نویسد: صرف‌نظر از ابعاد بهداشتی، اقتصادی، اجتماعی، سرگرمی و تفریحی ورزش و مسابقات ورزشی، این پدیده دارای نتایج سیاسی است که روابط دولت‌ها و گروه‌های سیاسی اجتماعی را تحت‌الشعاع قرار داده و با مفاهیمی چون قدرت ملی، رقابت، همگرایی، واگرایی، ستیز و منازعه، ناسیونالیسم و ملی‌گرایی، اتحاد و حدت ملی و نظایر آن پیوند می‌خورد و بر نگرش و رفتار دولت‌ها و ملت‌ها بر یکدیگر تأثیر می‌گذارد (احمدی پور و همکاران، ۲۰۱۳).

اصطلاح «ژئوپلیتیک» ورزش، محصول دو تغییر در جغرافیای معاصر است که در وهله نخست استفاده از عبارت جغرافیای رشته‌های ورزشی به‌عنوان حوزه میان‌رشته‌ای کنونی و در مرحله بعد استفاده از نظریه‌های انتقادی مستقیم از ژئوپلیتیک است. در واقع، ژئوپلیتیک ورزشی با کم‌رنگ کردن مرزهای قدرت و ورزش موجب ادغام این دو مقوله در قالب مطالعات ورزشی و جغرافیایی شده است. این اصطلاح در نهایت هم‌افزایی میان جهان سیاست و جهان ورزش را فراهم کرده است؛ از این مفهوم به‌عنوان «ماشه تغییرات» ژئوپلیتیک جهان یاد می‌شود؛ به‌عنوان نمونه، ژاپنی‌ها پس از میزبانی المپیک ۱۹۶۴ توکیو و کره جنوبی پس از میزبانی المپیک ۱۹۸۸ سئول توانستند تغییرات چشمگیر ژئوپلیتیک در تعاملات خود به وجود آورند (رئیس‌السادات و همکاران، ۲۰۲۲).

ورزش جمهوری اسلامی ایران در سال‌های گذشته با چالش‌های امنیتی سیاسی مختلفی مواجه شده است که از آن جمله می‌توان به رویاروشدن یا رویارونشدن با نمایندگان رژیم صهیونیستی، مهاجرت یا پناهندگی نخبگان ورزشی کشور و تحریم‌های اقتصادی-سیاسی آمریکا اشاره کرد. ایران طی سال‌های اخیر در منطقه خاورمیانه با کشور عربستان در روابط ورزشی به‌ویژه در رشته فوتبال دچار تنش شده است. ایران در میان سیزده کشور عرب‌زبان دیگر در مجموع خاورمیانه را تشکیل داده و خاورمیانه منهای ایران، در واقع مساوی است با جهان عرب که از این حیث موقعیت ژئوپلیتیک ایران خاص و ممتاز است. در بعد ورزش در خاورمیانه، ایران همواره یکی از قدرت‌های مهم ورزشی در منطقه قلمداد شده است. کسب رتبه ۱۲ در المپیک ۲۰۱۲ لندن، رتبه ۲۵ در المپیک ۲۰۱۶ ریو و رتبه ۲۷ در المپیک‌های ۲۰۰۰ سیدنی و ۲۰۲۰ توکیو، نشانگر موفقیت ورزش ایران در مقایسه با سایر کشورهای خاورمیانه است. موفقیت‌های سایر

4. Antonio Guterres

5. Takamado

1. Open Secret

2. Putin

3. Bin Salman

عربستان قرن بیست و یکم را در برابر ایران شکننده دانست. وی معتقد است که ریاض در قالب سیاستی تهاجمی، رویکرد موازنه‌سازی مجدد در برابر ایران را در پیش گرفته است. اسدی (۲۰۱۹) در پژوهشی با عنوان «نقش عربستان سعودی در امنیت‌سازی ایران؛ راهبرد جمهوری اسلامی ایران» دیدگاه ملک‌سلیمان درباره ایران را به‌عنوان اصلی‌ترین تهدید منطقه‌ای عربستان توصیف کرد که موجب ایجاد محدودیت‌ها و چالش‌های مختلفی برای عربستان شده است. کریمی‌پور و همکاران (۲۰۱۹) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی زمینه‌های همگرایی و واگرایی ایران و عربستان در چارچوب جغرافیای صلح» این دو کشور را دو قطب ژئوپلیتیک منطقه خاورمیانه توصیف کرد که با وجود توانمندی‌های بسیار سیر واگرایی پرشتابی را در یک دهه اخیر پیش گرفته‌اند. از دید نگارندگان، عمده تعارض دو کشور ناشی از برجسته‌سازی قلمرو ایدئولوژیک است و قرار گرفتن آن‌ها بر مدار واقعیت‌ها و اشتراکات جغرافیایی موجب همزیستی مسالمت‌آمیز آنها در آینده خواهد بود. احمدیان و کهریزی (۲۰۲۱) در مقاله‌ای با عنوان «ایران و عربستان؛ بلوغ منازعه و سناریوی دوگانه مذاکره-فاجعه» روابط ایران و عربستان را در وضعیت بن‌بستی آزردهنده برای طرفین توصیف می‌کنند و اقداماتی از قبیل صلح هرمز را در کاهش فرقه‌گرایی و برطرف کردن اختلافات طرفین بی‌فایده می‌دانند. از دید این پژوهشگران، ایران با حامیانی از قبیل حزب‌الله، دولت سوریه، کشور روسیه، نیروهای بسیج مردمی، شیعیان حوثی یمن، جنبش شیعیان، و عربستان با متحدانی مانند شورای همکاری خلیج فارس، مجاهدین خلق، جیش‌العدل، اسرائیل، ایالات متحده و اپوزیسیون سوریه تلاش دارد تا قدرت ایران در منطقه را کاهش دهد.

سبب اختلافات ایران و عربستان از متغیرهای مختلف ژئوپلیتیک همچون تاریخ، فرهنگ، رقابت ایدئولوژیک، ساختارهای سیاسی متعارض و غیره شکل گرفته است، اما آنچه امروز بیش از پیش منطقه خاورمیانه بدان نیازمند است، همگرایی میان این دو کشور است. عربستان و ایران به‌عنوان دو واحد سیاسی-فضایی تعیین‌کننده در خاورمیانه‌اند. اشتراک‌های جغرافیایی و انسانی بسیار در کنار اشتراک کدهای ژئوپلیتیک مختلف از جمله ورزش سبب رویارویی دو کشور در عرصه‌های مختلف شده است که پدیده ورزش به‌ویژه فوتبال در یک دهه اخیر و پس از آن به آتش کشیده شدن سفارت عربستان در سال ۲۰۱۵ نقش پررنگی در واگرایی این دو کشور قدرتمند منطقه داشته باشد. ورزش به‌طور ذاتی ماهیتی دیپلماتیک و عافیت‌طلب دارد، اما به گواه تاریخ، پدیده فوتبال بستر بروز چالش‌های اخلاقی، اجتماعی و حتی سیاسی بوده است (هادیان و کریمی، ۲۰۲۱) که نمونه آنتی‌دیپلماتیک آن را می‌توان در رویارویی فوتبال انگلستان و

رشته‌های ورزشی مانند والیبال، بسکتبال و فوتبال را نیز باید به این موارد اضافه کرد.

از سوی دیگر، سرمایه‌گذاری کشورهای عرب‌زبان حوزه خلیج فارس در ورزش از جمله میزبانی بحرین در مسابقات فرمول ۱ (سال ۲۰۰۴)، امارات در جام ملت‌های آسیا (سال ۲۰۱۹) و بالاتر از همه قطر برای جام جهانی فوتبال (۲۰۲۲) بیانگر تلاش این کشورها در استفاده از ورزش برای ایجاد و تقویت برندینگ ملی بر نقشه جهانی و به دنبال آن بهره‌برداری از میراث برگزاری این رویدادها است؛ بنابراین رقابت ورزشی ایران به‌عنوان کشوری غیرعربی با سایر کشورهای خاورمیانه، به‌ویژه عربستان به‌عنوان قطب عربی کشورهای خاورمیانه، همواره مدنظر است.

ایران و عربستان اقتصادی‌ترین مسیر برای کشورهای منطقه در رسیدن به آب‌های آزاد بودند (گارلیک و هاولوا، ۲۰۲۰) و در طول تاریخ روابط بین ایران و عربستان همواره دستخوش تحولات گوناگون بوده است. پس از انقلاب اسلامی ایران، دو عامل حکومت سیاسی شیعه در ایران در کنار از دست رفتن نفوذ ایالات متحده در خاورمیانه و روی آوردن به عربستان به‌عنوان گزینه جایگزین برای ایران از سوی این کشور، دستمایه افزایش تنش‌های ایران و عربستان پس از انقلاب بود (بیدالله خانی و کلمرزی، ۲۰۱۴). مسئله واگرایی در منطقه خاورمیانه میان دو کشور ایران و عربستان که از وزن ژئوپلیتیک زیادی برخوردارند، به‌ویژه پس از تحولات موسوم به بهار عربی، سرعت بسیاری به خود گرفت (احمدیان و کهریزی، ۲۰۲۱). حمایت‌های مالی عربستان از عراق در قالب پان‌عربیسیم^۲ (جنبشی برای اتحاد اعراب فارغ از باورهای دینی) تیرگی روابط دوطرف را تشدید کرد و در یک دهه اخیر جنگ‌های نیابتی در سوریه و یمن فضای سیاسی منطقه را بیش از پیش ملتهب کرد. «جنگ سرد خاورمیانه»^۳ تعبیری است که از تقابل ایران و عربستان در فضای سیاسی جهان امروز به کار می‌رود (کومار، ۲۰۱۸).

مطالعات زیادی درباره روابط ایران و عربستان انجام شده‌اند؛ بیدالله‌خانی و کلمرزی (۲۰۱۴) در مقاله خود با عنوان «چالش‌های استراتژیک میان ایران و کشورهای حاشیه خلیج فارس؛ بازار رقابت ایران و عربستان»، عوامل سیاسی، اقتصادی و استراتژیک را به‌عنوان مفاهیم اساسی در رقابت‌های منطقه‌ای بین ایران و کشورهای عرب حوزه خلیج فارس گزارش کردند. آن‌ها در پژوهش خود عربستان را به‌عنوان کشور حامی سایر حکومت‌های عرب منطقه معرفی کردند که تلاش می‌کند به‌صورت مستقیم و غیرمستقیم از قدرت منطقه‌ای ایران بکاهد. نورعلی‌وند (۲۰۱۷) در مقاله‌ای با عنوان «عربستان سعودی و تلاش برای موازنه‌سازی مجدد در برابر ایران» وضعیت

3. Middle East Cold War

4. Qumar

1. Garlic & Havlova

2. Pan-Arabism

موجب خشم و ناراحتی ۱۰۰ هزار هواداران ایرانی در استادیوم آزادی شد. یا پس از حذف الهلال عربستان در برابر ذوب آهن ایران در نیمه‌نهایی لیگ قهرمانان آسیا در سال ۲۰۱۰، ایرانی‌ها در مقابل تماشاگران عربستانی به رقص و پایکوبی پرداختند و آن‌ها را تمسخر کردند؛ به‌عنوان نمونه‌ای دیگر، زمانی که قرار بود پرسپولیس با الهلال در سال ۲۰۱۱ در خاک این کشور بازی کند، پس از ورود بازیکنان پرسپولیس به‌عنوان پرطرفدارترین باشگاه ورزشی آسیا و ایران، اداره مهاجرت عربستان در اقدامی عجیب از بازیکنان درخواست اسکن چشمی و اثر انگشت داشته باشند که با مخالفت نماینده ایران مواجه شد و موجب معطلی هشت‌ساعته بازیکنان و کادر فنی پرسپولیس در فرودگاه جده شد. در بعد ملی نیز به دنبال پیروزی بحرین در برابر ایران در مرحله انتخابی جام جهانی ۲۰۰۲، فوتبالیست‌های این کشور با پرچم هم‌پیمان سیاسی خود یعنی عربستان در ورزشگاه به پایکوبی پرداختند. به‌رغم سابقه طولانی تقابل دو کشور در عرصه فوتبال بین‌المللی، تاکنون پژوهش‌های اندکی درباره سیاست ورزشی این دو کشور انجام شده‌اند که بیشتر این مطالعات به‌صورت مجزا به نقش ورزش در تقویت قدرت نرم دو کشور ایران و عربستان پرداخته‌اند.

کریمی فیروزجایی (۲۰۱۸) در مقاله خود با عنوان «بررسی تیتروژنامه‌های ورزشی از دیدگاه و گفت‌مان‌شناسی اقتصادی: مطالعه موردی مسابقات پرسپولیس ایران و الهلال عربستان» رسانه و به‌طور خاص روزنامه‌ها را به دلیل ارائه تصویر کلی از یک ماجرای خبری در شکل‌گیری فرهنگ یک جامعه مؤثر دانسته است. وی در بخشی از پژوهش خود استفاده از تیتروژهای ورزشی مانند «شلیک به سعود برای صعود»، «آتش ما تندتر از جهنم تو»، «پرسپولیس برد الهلال مرد»، «سعود روی شانه‌های سعود» و «بردنش حلاله» را بررسی کرد و جذابیت مفهومی در تیتروژهای فوق را دلیلی بر جلب نظر هواداران گزارش کرد. در مطالعه احمدی و همکاران (۲۰۲۲) بر اهمیت پوشش رسانه‌ای در جهت کسب موفقیت‌های مربوط به دیپلماسی فوتبال تأکید شده است. رئیس‌السادات و همکاران (۲۰۲۱) در مقاله - ای با عنوان «ژئوپولوتیک ورزش و دیپلماسی مناسبات همسایگان در جام جهانی ۲۰۲۲ قطر (مطالعه موردی ایران و کشورهای عرب خلیج فارس)» رویدادهای ورزشی را عرصه‌ای برای همگرایی و همکاری در برخی موارد افزایش تنش گزارش کردند. شریعتی فیض - ابادی و گودرزی (۲۰۱۶) در پژوهشی به طراحی «مؤلفه‌های دیپلماسی ورزشی جمهوری اسلامی ایران» پرداختند و ورزش را در بطن تقویت قدرت نرم گزارش کردند. از دید نگارندگان، ورزش

آرژانتین بر سر جزایر فاکلند در جام جهانی ۱۹۸۶، رویارویی سالوادور و هندوراس که به جنگ فوتبال مشهور است یا دو کشور همسایه ارمنستان و آذربایجان در رقابت‌های یوفا (اروپا) ب خوبی مشاهده کرد (سیمون، ۲۰۲۱) که در آن‌ها فوتبال خود را به‌عنوان ابزاری آنتی دیپلماتیک معرفی کرده است. این موضوع در خاورمیانه به دلیل قوم‌گرایی و تعصبات گروهک‌های مختلف اجتماعی نقشی پررنگ‌تر داشته است. فوتبال پرریننده‌ترین فعالیت ورزشی است و گسترش روزافزون آن سبب شده است که مرزهای جغرافیایی، نژادی، قومی، سیاسی و عقیدتی را درنوردد. لبریز بودن ورزشگاه‌ها از تماشاچیان در دیدارهای داخلی، ملی، قاره‌ای و جهانی و برخورداری رقابت‌ها از بینندگان چند صد میلیونی پخش تلویزیونی، فوتبال را به مردمی‌ترین ورزش جهان تبدیل کرده است (گاسچوان، ۲۰۰۷).

عربستان به‌واسطه تجهیزات جنگی و جمعیت ۳۵ میلیونی خود به استفاده از ورزش به‌عنوان جایگزینی برای قدرت‌های دفاعی و نظامی خود نیاز ندارد. چادویک سیاست ورزشی عربستان را این چنین بیان می‌کند: «انتقادهایی که به پادشاهی عربستان به‌واسطه بدنامی آن در زمامداری شده است، سبب شده است تا این دولت از ورزش به‌عنوان ابزاری برای شستن این موارد استفاده کند؛ از جمله این موارد می‌توان به جنگ در یمن یا کشتن روزنامه نگار جمال خاشقچی نام برد». عربستانی‌ها از سال ۲۰۱۸ به دنبال خرید باشگاه اروپایی بودند تا بتوانند همانند همسایگان خود که مالکان باشگاه منچستر و پی.اس.جی. هستند با آن‌ها رقابت کنند. پس از قتل جمال خاشقچی، بن‌سلمان با اختصاص چهار میلیارد دلار تلاش کرد تا باشگاهی فوتبال را خریداری کند و خاطره قتل خاشقچی را از اذهان پاک کند. باشگاه فرانسوی مارس و المپیاکوس در کنار نیوکاسل لیگ برتری از جمله پیشنهادهایی بود که درنهایت نیوکاسل گزینه نهایی مدیران عربستانی برای خرید بود. درواقع محمد بن‌سلمان با خرید این باشگاه به دنبال مقابله با قدرت نرم فوتبال قطر و امارات بود (ریچه و سورک، ۲۰۱۹).

جمهوری اسلامی ایران و عربستان از سال ۱۹۷۵ بارها در سطوح ملی و باشگاهی مقابل یکدیگر بازی کرده‌اند. از دید وبسایت‌های بلیچر^۴ و گل^۵، تقابل این دو کشور به‌ترتیب نهمین و هشتمین تقابل سیاسی فوتبالی جهان بوده است. فوتبال ایران و عربستان به دلیل ادامه تلاش سیاست‌مداران این دو کشور برای دیکنه هژمون (تسلط و برتری) خود بر منطقه خاورمیانه، در یک دهه اخیر عواقب ناخوشایندی را تجربه کرده است؛ به‌عنوان مثال، پس از پیروزی عربستان در مارس ۲۰۰۹ برابر ایران، رقص شمشیر بازیکنان این تیم

4. Bleacher

5. Goal

1. Simons

2. Guschwan

3. Reiche & Sorek

اولیویرا^۴ (۲۰۲۲) در فصلی از کتاب ورزش در خاورمیانه، به مقایسه سرمایه‌گذاری در ورزش در سه کشور عرب‌زبان عربستان، امارات متحده عربی و قطر پرداخت. وی معتقد است که امارات و قطر از دهه ۱۹۹۰ میلادی تلاش کردند با سرمایه‌گذاری وسیع در حوزه ورزش، تراکنش مالی، شهرت و پرستیژ، راهبرد برندینگ و همگرایی ملی خود را تقویت کنند. وی معتقد است که اخیراً عربستان با رهبری محمد بن سلمان جوان در قالب شورای همکاری خلیج فارس به دنبال استفاده از درآمد نفتی و کمک از دو کشور پیش روی این شورا یعنی امارات و قطر برای توسعه زیرساخت‌های خود است. یونگ^۵ (۲۰۲۱) نیز به بررسی روابط میان اعراب از دریچه دیپلماسی ورزش پرداخت. او معتقد است که فرصت‌ها و چالش‌های دیپلماتیک بازی‌های پان‌عربیسم می‌تواند دیپلماسی عمومی و به‌طور خاص دیپلماسی ورزش جهان عرب را که تاکنون مغفول مانده است، در برنامه سیاست خارجی آن‌ها قرار دهد و آن را تقویت کند. وی با مطالعه پنج کشوری که اخیراً میزبانی بازی‌های پان‌عربیسم را برعهده داشتند، تلاش کرد تا تأثیرات این مسابقات بر تعاملات دیپلماتیک ورزشی این کشورها را ارزیابی کند. از دید وی، عراق در میان این کشورها توانسته است با میزبانی این مسابقات رشد چشمگیری در تعاملات دیپلماتیک خود با سایر کشورهای عرب‌زبان منطقه ایفا کند. منصور^۶ (۲۰۱۸) در مقاله‌ای با عنوان «رویکرد جدید عربستان سعودی در عراق» به بررسی حضور عربستان در شهر بصره عراق در فوریه ۲۰۱۸ به‌منظور برگزاری مسابقه فوتبال با تیم ملی این کشور پرداخت. وی معتقد است، این مسابقه که پس از سال ۱۹۷۹ برای اولین بار در عراق برگزار شد، به دلیل رویکرد کاملاً جدید محمد بن سلمان پس از سال ۱۹۷۹ دشمنی دو کشور همسایه را کاهش داد و سبب شد تا دیپلماسی عمومی دو کشور را نسبت به یکدیگر همگرا کند. رئیس‌السادات و همکاران (۲۰۲۲) در مقاله‌ای به بررسی ژئوپلیتیک ورزش و دیپلماسی کشورهای همسایه قطر (میزبان جام‌جهانی ۲۰۲۲) با مطالعه موردی ایران و کشورهای عرب خلیج فارس پرداختند. آن‌ها معتقدند که ورزش یکی از موضوعات اثرگذار و همگراکننده در تعاملات سیاسی است. از دید آن‌ها به‌رغم قدرت ذاتی ورزش در ایجاد فضایی برای تقارب و صلح میان ملت‌ها، در برخی موارد می‌تواند تنش و رقابت را افزایش دهد که تعاملات ورزشی ایران با کشورهای عرب منطقه مصداقی از این نوع است.

در دهه اخیر چالش‌های سیاسی و مذهبی مختلفی همچون فاجعه منا، اعدام روحانی شیعه شیخ نمر در عربستان و به دنبال آن به آتش کشیده شدن سفارت عربستان در تهران در دسامبر سال ۲۰۱۵ ورزش ایران را در عرصه روابط بین‌الملل دچار مشکل کرده است که

علاوه بر کارکرد مثبت خود کارکردی منفی نیز در عرصه بین‌الملل دارد که از آن جمله می‌توان به تروریسم ورزشی، بایکوت رویدادهای ورزشی و اعتراضات سیاسی-اجتماعی نام برد. ناظمی و شریعتی فیض‌آبادی (۲۰۱۷) در مقاله‌ای به بررسی نقش صلح ساز ورزش پرداختند و با بررسی طرح ویو (جهان‌عاری از خشونت و افراطی‌گری) ریاست جمهوری ایران، ورزش را به‌عنوان ابزاری برای توسعه صلح در خاورمیانه گزارش کردند. هادیان و کریمی (۲۰۲۱) در مقاله‌ای با عنوان «قدرت نرم، ورزش در خدمت اهداف ژئوپولیتیک سیاست خارجی» نشان دادند که چینی‌ها با استفاده از دو موضوع دیپلماسی پینگ‌پنگ میان چین و آمریکا و فرمول المپیک میان چین و تایوان از ورزش به‌عنوان ابزاری برای توسعه راهبرد سیاست خارجه و استفاده از دیپلماسی فعال ورزش در عرصه بین‌الملل، توانستند به‌خوبی از این مقوله برای توسعه روابط بین‌الملل خود استفاده کنند. محمود ال-رویلی^۱ (۲۰۲۰) به بررسی جایگاه ورزش زنان در عربستان با تحلیل ارتباط بین ورزش، مذهب، آموزش، جنسیت و منطقه پرداخت. از دید وی در تساوی جنسیتی، عربستان در میان ۱۴۴ کشور (مطابق گزارش نشست جنسیت جهانی) در سال ۲۰۱۷ در رتبه ۱۳۸ قرار دارد و اخیراً این کشور از ورزش و مراکز ورزشی به‌عنوان اهرمی برای مشارکت هر چه بیشتر زنان در فعالیت‌های اجتماعی استفاده می‌کند. یافته‌های این پژوهش نشان داد که توجه به ورزش علاوه بر بعد سلامتی زنان با توجه به چشم انداز ۲۰۳۰ عربستان، به‌عنوان یکی از برنامه‌های پادشاهی عربستان مطرح است.

با بررسی ادبیات پیشینه حوزه فوتبال به‌خوبی می‌توان دریافت که فوتبال عاملی مهم در واگرایی/همگرایی ملت‌های مختلف بوده است (احمدی و همکاران، ۲۰۲۱؛ نوری و همکاران، ۲۰۱۸، ۲۰۱۹). علاقه‌مندی به پیگیری و تماشای مسابقه‌های فوتبال به‌اندازه‌ای است که گمان نمی‌رود هیچ واقعه علمی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بتواند جامعه‌ای با این وسعت مخاطب دنبال‌کننده داشته باشد. از دید الزتما^۲ (۲۰۱۲)، فوتبال در خاورمیانه از دیرباز فضایی برای ابراز خشونت و بیان و اماندگی علیه قدرت بوده است و برکناری حسنی مبارک رئیس‌جمهور مصر در سال ۲۰۱۱، با تصمیمات اولترهای خیابانی باشگاه الزمالک این کشور بود (دستگردی، ۲۰۲۰). هیدن^۳ (۲۰۰۹) در مقاله‌ای با عنوان «دیپلماسی عمومی کاربردی برنامه تبادل ارتباطات بازاریابی در عربستان سعودی» تلاش کرد تا با استفاده از مسابقات فرمول ۱ ارتباطات میان‌فرهنگی میان دانشجویان این کشور و دانشجویان ایالات متحده را تسهیل کند. وی در واقع با استفاده از حضور دانشجویان دو کشور در مسابقات واقعی و مجازی فرمول یک به دنبال تقویت دیپلماسی عمومی دو کشور بود.

4. Oliereau
5. Young
6. Mansour

1. Mahmood Al Ruwaili
2. El-Zatmah
3. Hayden

می‌رسد با توجه به کم هزینه بودن رویدادهای ورزشی به‌ویژه فوتبال در مناسبات مردمان دو کشور ایران و عربستان و آنتی‌دیپلماسی شکل گرفته در نیم‌دهه اخیر، استفاده از ورزش و به‌طور خاص فوتبال بتواند به‌عنوان یکی از کدهای مهم ژئوپلیتیک دو کشور در حل منازعات دیپلماتیک و سیاسی کمک‌کننده باشد.

روش‌شناسی پژوهش

هدف پژوهش حاضر، تحلیل آنتی‌دیپلماسی فوتبال ایران به‌عنوان چالشی ژئوپلیتیک در تقابل با عربستان بود. روش پژوهش حاضر، توصیفی تحلیلی بود که با مطالعه و جمع‌آوری اطلاعات از ۵۴ اثر به‌صورت کتابخانه‌ای انجام شد. داده‌های پژوهش از منابع مختلف علمی از جمله کتاب، مجلات و مقالات آنلاین به دست آمد.

یافته‌های پژوهش

در بعد ملی، جمهوری اسلامی ایران و عربستان تاکنون ۱۵ بار در رویدادهای مختلف در برابر یکدیگر قرار گرفته‌اند که پنج بازی در زمین ایران، شش بازی در زمین کشور ثالث و چهار بازی در خاک عربستان برگزار شده است. در این بین، سهم ایران ۵ برد، ۶ تساوی و ۴ باخت بوده است که در مقایسه با همتای عربستانی خود عملکرد بهتری را نشان می‌دهد. در بین بازیکنان ایرانی و عربستانی نیز غلامحسین مظلومی و علی دایی هر کدام با ۴ چهار گل و ماجد عبدالله با دو گل بهترین بازیکنان و به‌عنوان سفیران ورزشی دو کشور مطرح هستند. سایر اطلاعات مربوط به رویارویی تیم‌های ملی در جدول ۱ آمده است.

درنهایت عربستان با سوءاستفاده از موضوع به آتش کشیدن سفارت خود در تهران، و طرح دعاوی در نهادهای بین‌المللی ورزشی از جمله کنفدراسیون فوتبال آسیا، رأی به تأمین نشدن امنیت ورزشکاران و بازیکنان فوتبال خود در خاک ایران گرفت و ای.اف.سی. حق میزبانی تمامی نمایندگان ایران را پس گرفت؛ از این رو تقابل با عربستان به‌عنوان مؤثرترین بازیگر جهان عرب (کوانت ۱، ۲۰۱۰) سبب شده است تا ورزش ایران به‌ویژه فوتبال متأثر از شرایط سیاسی با چالش‌های ملی و باشگاهی مختلفی مواجه شود؛ از آن جمله می‌توان میزبانی در کشور ثالث، حضورنداشتن هواداران پرشور ایرانی در ورزشگاه‌ها در سطوح ملی و باشگاهی، کاهش درآمدهای حاصل از حق پخش تلویزیونی، تبلیغات میدانی و از همه مهم‌تر، نمایش ایران به‌عنوان کشوری ناامن در منطقه در نهادهای بین‌المللی ورزش از سوی عربستان اشاره کرد؛ بنابراین لزوم انجام پژوهشی درباره چگونگی شکل‌گیری آنتی‌دیپلماسی فوتبال ایران و عربستان و در ادامه بررسی راهکارهای برون‌رفت از این موضوع در فضای کنونی ورزش خارمیانه و به دنبال آن آسیا، ضروری به نظر می‌رسد. در واقع ایران و عربستان به‌واسطه به بن‌بست رسیدن در استفاده از قدرت سخت در منطقه، به‌اجبار باید قدرت نرم را فراخوانند و تلاش کنند تا با استفاده از مهم‌ترین منابع شکل‌دهنده این قدرت - در بالاترین سطح فرهنگ، ارزش‌های مذهبی و مطلوبیت‌های سیاسی - جذابیت‌های همگرایانه خود را افزایش دهند. این همگرایی ملازمه ایجاد نقطه آغازی برای بازآزمایی روابط دو کشور است که به نظر

جدول ۱. نتایج رویارویی تیم‌های ملی فوتبال جمهوری اسلامی ایران و عربستان

Table 1. Results of the Match between Iran and Saudi Arabia National Football Teams

ردیف	تاریخ	پیروزی ایران	پیروزی عربستان	محل برگزاری	نوع مسابقات
۱	۱۹۷۵	*	-	شیرودی تهران	انتخابی المپیک ۱۹۷۶ مونترال
۲	۱۹۷۷	*	-	ملک فهد ریاض	انتخابی جام جهانی ۱۹۷۸ آرژانتین
۳	۱۹۷۷	*	-	حافظیه شیراز	انتخابی جام جهانی ۱۹۷۸ آرژانتین
۴	۱۹۸۴	-	-	ملی سنگاپور	جام آسیا
۵	۱۹۸۸	-	*	خلیفه دوحه قطر	جام آسیا
۶	۱۹۹۳	-	*	خلیفه دوحه قطر	انتخابی جام جهانی ۱۹۹۴ آمریکا
۷	۱۹۹۶	*	-	المکتوم امارات	جام آسیا
۸	۱۹۹۶	-	-	شیخ زاید امارات	جام آسیا
۹	۱۹۹۷	-	-	آزادی	انتخابی جام جهانی ۱۹۹۸ فرانسه
۱۰	۱۹۹۷	-	*	ملک فهد ریاض	انتخابی جام جهانی ۱۹۹۸ فرانسه
۱۱	۲۰۰۱	*	-	آزادی	انتخابی جام جهانی ۲۰۰۲ کره-ژاپن
۱۲	۲۰۰۱	-	-	فیصل جده	انتخابی جام جهانی ۲۰۰۲ کره-ژاپن
۱۳	۲۰۰۸	-	-	ملک فهد ریاض	انتخابی جام جهانی ۲۰۱۰ آفریقای جنوبی
۱۴	۲۰۰۹	-	*	آزادی	انتخابی جام جهانی ۲۰۱۰ آفریقای جنوبی
۱۵	۲۰۱۲	-	-	والسلام کویت	قهرمانی غرب آسیا

جدول ۲ بیانگر عملکرد فوتبال ملی دو کشور طی پنج دوره حضور در بزرگترین رویداد فوتبالی دنیا است که از این حیث نیز نحوه حضور و نتایج گرفته شده با یکدیگر شباهت دارد.

جدول ۲. عملکرد تیم‌های ایران و عربستان در جام جهانی فوتبال

Table 2. The Performance of Iran and Saudi Arabia National Teams in the FIFA World Cup

دوره/ نتایج	ایران			عربستان		
	برد	باخت	مساوی	برد	باخت	مساوی
۱۹۷۸ آرژانتین	۰	۲	۱	۰	۲	۱
۱۹۹۸ فرانسه	۱	۲	۰	۱	۲	۰
۲۰۰۶ آلمان	۰	۲	۱	۰	۲	۱
۲۰۱۴ برزیل	۰	۲	۱	۰	۲	۱
۲۰۱۸ روسیه	۱	۱	۱	۱	۱	۱

پیدا کرده‌اند. جدول ۳ نتایج نمایندگان ایران و عربستان را در بین ۳۰ تیم برتر آسیا در فاصله زمانی ۱۹۸۵-۲۰۰۲ (جام باشگاه‌های آسیا) و ۲۰۰۲ تاکنون (لیگ قهرمانان آسیا) نشان می‌دهد.

در بعد باشگاهی نمایندگان دو کشور تاکنون بیش از ۱۲۰ بار در مقابل یکدیگر قرار گرفته‌اند که تیم‌های عربستانی به دلیل برخورداری از امکانات سخت‌افزاری مناسب از قبیل زمین تمرین و مسابقه مناسب، بازیکنان و کادر فنی متشکل از نخبگان فوتبال جهان و غیره در رویدادهای باشگاهی آسیا به توفیقات بهتری دست

جدول ۳. عملکرد نمایندگان ایران و عربستان در بین ۳۰ تیم برتر جام باشگاه‌های آسیا-لیگ قهرمانان آسیا

Table 3. The Performance of the Representatives of Iran and Saudi Arabia Among the Top 30 Teams of the AFC Champions League

رتبه در آسیا	نام باشگاه	تعداد قهرمانی	تعداد نایب قهرمانی	سال‌های قهرمانی	سال‌های نایب قهرمانی
۱	الهلال ریاض	۳	۳	۲۰۱۹/۲۰۰۰/۱۹۹۱	۲۰۱۷/۲۰۱۴/۱۹۸۷/۱۹۸۶
۳	استقلال تهران	۲	۲	۱۹۹۱/۱۹۷۰	۱۹۹۹/۱۹۹۱
۵	الاتحاد جده	۲	۱	۲۰۰۵/۲۰۰۴	۲۰۰۹
۲۰	پاس تهران	۱	۰	۱۹۹۳	
۲۴	الاهلی جده	۰	۲		۲۰۰۰/۱۹۸۶
۲۶	پرسپولیس تهران	۰	۲		۲۰۲۰/۲۰۱۸

بحث و نتیجه‌گیری

کلیشه «جدایی ورزش از سیاست» را می‌توان سیاسی‌ترین دروغ تاریخ ورزش جهان دانست؛ جایی که ماهیت برگزاری و تشکیل ابررویدادهای ورزشی دنیا و در رأس آن‌ها بازی‌های المپیک، جام جهانی فوتبال و غیره از یونان باستان تا المپیک نوین اساساً بر مبنای زورآزمایی سیاسی کشورها بوده است؛ برای نمونه بسیاری فلسفه تشکیل بازی‌های المپیک را توسعه صلح و دوستی در میان کشورها می‌دانند؛ حال آنکه این ابررویداد ورزشی به‌واسطه تقابل فرانسوی‌ها در برابر قوای جسمانی ژرمن‌ها شکل گرفت؛ یا بازی‌های المپیک ۱۹۳۶ برلین که پرچم نازیسم در دهکده بازی‌ها بالاتر از پرچم المپیک قرار گرفت و هیلتر «ورزشکاران را لازمه رتبه‌بندی کشورها» دانست. در واقع رویدادهای ورزشی فضایی مناسب برای اعلام اعتراض و فریاد بغض‌ها و عصبیت‌های خفته یک ملت در

نکته بااهمیت، تقابل نمایندگان این دو کشور (الهلال و پرسپولیس) در چهار فصل اخیر لیگ قهرمانان آسیا است که در تمامی ادوار اخیر از منطقه غرب آسیا، تنها یکی از این دو تیم در فینال این رویداد بزرگ آسیایی حاضر بود که این موضوع علاوه بر نمایش قدرت فوتبالی دو کشور در آسیا، موجب افزایش حساسیت میان هواداران، بازیکنان و کادر فنی دو تیم شد. الهلال در سال‌های ۲۰۱۷ و ۲۰۱۹ و پرسپولیس ایران در سال‌های ۲۰۱۸ و ۲۰۲۰ در فینال این رویداد حاضر بودند که تنها الهلال توانست در یک نوبت (سال ۲۰۱۹) بر رقبای شرق آسیا غلبه کند و به مقام قهرمانی لیگ قهرمانان آسیا دست یابد.

منطقه خاورمیانه معرفی کند و رقابت فوتبالی نزدیک با هم داشته باشند.

در بخش باشگاهی (جدول ۳) باشگاه‌های مطرح عربستانی و ایرانی مانند الهلال، الاتحاد، الاهلی، پرسپولیس، استقلال و سپاهان در سال‌های اخیر دستاوردهای مهمی داشته‌اند؛ اگرچه عملکرد باشگاهی نمایندگان عربستان در سال‌های اخیر بهتر از هم‌تایان ایرانی خود بوده است؛ به‌عنوان نمونه، الهلال، باشگاه مطرح ریاض، در بین تمامی تیم‌های آسیایی در شرق و غرب در رتبه اول آسیا قرار دراد و از سال ۲۰۱۷ تاکنون در دو فینال لیگ قهرمانان آسیا حاضر و در سال ۲۰۱۹ نیز قهرمان این قاره شده است. این باشگاه با سرمایه‌گذاری گسترده در جذب بازیکن، توسعه زیرساخت و تقویت کادرفنی خود در سال‌های گذشته رشد چشمگیری در توفیقات ملی و بین‌المللی داشته است؛ از سوی دیگر باشگاه پرسپولیس ایران به‌عنوان پرطرفدارترین تیم آسیا و ایران با حمایت همه‌جانبه هواداران خود طی سال‌های ۲۰۱۸ و ۲۰۲۰ در فینال لیگ قهرمانان آسیا حاضر بوده است و از این حیث در بین باشگاه‌های ایرانی کنونی رکورددار است.

مطابق با یافته‌های این مطالعه مبنی بر شباهت و رقابت نزدیک فوتبال ایران و عربستان، نوری و همکاران (۲۰۱۹) در مطالعه خود ضمن تأکید بر دیپلماسی فوتبال اشاره می‌کنند که کارکردهای دیپلماسی فوتبال می‌تواند به‌مثابه تقویت هویت ملی، ابزار توسعه، ابزار صلح و آشتی، اهرمی برای نوع‌دوستی و بهبود مناسبات، ابزار قدرت نرم، ابزاری برای همگرایی و گفت‌وگو در ابعاد ملی و بین‌المللی کشورها به کار رود. از دیگر مطالعات همسو با یافته‌های مطالعه حاضر می‌توان به نتیجه مطالعه رئیس‌السادات و همکاران (۲۰۲۱) اشاره کرد. این محققان اظهار کردند که رویدادهای ورزشی عرصه‌ای برای هم‌رایی و همکاری در بین ایران و برخی کشورهای عرب حوزه خلیج فارس است که در صورت بی‌توجهی ممکن است در برخی موارد افزایش تنش به بار آورد. براساس یافته‌های مطالعه کریمی فیروزجاه (۲۰۱۸) درباره بررسی و تحلیل گزارش‌های رسانه‌ای در زمینه تقابل تیم‌های پرسپولیس ایران و الهلال عربستان، ارائه تصویر کلی از یک ماجرای خبری در شکل‌گیری فرهنگ یک جامعه را مؤثر می‌دانند؛ بنابراین رسانه‌ها با دامن‌زدن به موضوعات خبری می‌توانند تنش‌ها را شعله‌ور کنند.

در بعد باشگاهی فوتبال عربستان از هم‌تایان ایرانی جلوتر است، اما در عرصه ملی نزدیک‌بودن دو تیم می‌تواند فرصت مغتنمی برای توسعه دیپلماسی فوتبال باشد. طبق یافته‌های مطالعه احمدی و همکاران (۲۰۲۱)، دیپلماسی فوتبال در هشت مقوله توسعه سیاسی،

عرصه بین‌الملل است که با توجه به مخاطب میلیاردری این مسابقات^۱ همواره مدنظر مردمان سراسر دنیا بوده است.

ژئوپلیتیک ورزش، نگرشی جدید و حیاتی در جغرافیای سیاسی دانشگاهی استو به‌رغم تلاش تهران برای ارتباط سازنده با همسایگان عرب خود در قالب دیپلماسی عملیاتی، به دنبال برخی عوامل از جمله فشار حداکثری ترامپ در دوره قبلی ریاست جمهوری، این برنامه‌ها تاکنون کم‌نتیجه مانده است. جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان کشوری که از دیرباز در سطح منطقه به‌عنوان پرافتخارترین کشور در مسابقات ورزشی مطرح بوده است، همواره توانسته است در رویدادهای بزرگ ورزشی از قبیل بازی‌های آسیایی، بازی‌های المپیک و جام جهانی فوتبال افتخارات مختلفی را کسب کند. از میزبانی بازی‌های آسیایی ۱۹۷۴ در تهران تا مقام دوازدهم بازی‌های المپیک ۲۰۱۲ لندن، ایران همواره به‌عنوان قوی‌ترین کاروان ورزشی در خاورمیانه مطرح بوده است. در این میان، دستاوردهای ورزشی فوتبال ایران در عرصه جهانی مانند رشته‌های پرمثال کشتی، وزنه‌برداری و تکواندو نبوده است، اما به‌واسطه جاذبه و طرفداران پرشمار این رشته در ایران همواره نتایج و افتخارات بین‌المللی نقش بسزایی در تقویت هویت و نشاط ملی داشته است.

هر ملت/کشور همسایگانی دارد که باید با رعایت کدهای رفتاری بین‌المللی با آن‌ها تعامل کند. دو ملت ایران و عربستان در منطقه خاورمیانه بخش بزرگی از فضای بین‌الملل امروز منطقه هستند. در دهه اخیر، ایران چالش‌های متعدد و متنوع مذهبی و سیاسی را با عربستان تجربه کرده است؛ به‌طوری‌که در نهایت عربستان با سوءاستفاده از مسائل سیاسی پیش‌آمده بین دو کشور و طرح دعای در نهادهای بین‌المللی ورزشی از جمله کنفدراسیون فوتبال آسیا رأی به تأمین‌نشدن امنیت ورزشکاران و بازیکنان فوتبال خود در خاک ایران گرفت و ای.اف.سی حق میزبانی تمامی نمایندگان ایران را پس گرفت. این پژوهش چگونگی شکل‌گیری آنتی‌دیپلماسی فوتبال ایران و عربستان و ارائه راهکارهای برون‌رفت از این موضوع در فضای کنونی ورزش خاورمیانه را به‌صورت تحلیلی مدنظر قرار داده است.

یافته‌های پژوهش حاضر (جداول ۱ و ۲) در بعد ملی نشان می‌دهد که قدرت فوتبال دو کشور نزدیک به نیم‌قرن رویارویی، مشابهت‌های فراوانی با یکدیگر دارد؛ تاجایی که ایران تنها ۱ پیروزی از حریف سنتی خود بیشتر دارد و تعداد حضور در ادوار مختلف جام جهانی و حتی سال‌های حضور در این رویداد بزرگ فوتبالی نیز برای دو کشور یکی است. درواقع ایران و عربستان علاوه‌بر کیفیت بازی نزدیک، در نتیجه‌گیری نیز کاملاً به یکدیگر شباهت دارند که این موضوع سبب شده است تا این دو کشور خود را به‌عنوان ابرقدرت غرب آسیا و

۱. برای مثال، افتتاحیه بازی‌های المپیک ۲۰۰۸ پکن را ۳/۷ میلیارد نفر (بیش از ۶۳ درصد) از مردم دنیا از طریق رسانه‌های مختلف به نظاره نشستند.

به‌عنوان مهم‌ترین سرمایه‌تعالی برای هر جامعه‌ای (در این مجال رشته ورزشی فوتبال)، دیپلماسی بین دو کشور از طریق فوتبال توسعه داده شود. ایران می‌تواند با بهره‌گیری از این توانمندی ژئوپلیتیک علاوه بر تقویت حضور سیاسی خود در منطقه، بسیاری از چالش‌های خود در خاورمیانه را کم‌رنگ یا حل کند. با توجه به اقدامات مسئولان ورزشی کشور عربستان در آخرین میزبانی از باشگاه‌های ایرانی در عربستان و مهمان‌نوازی مناسب با هدایا و شاخه گل از بازیکنان تیم‌های استقلال و فولاد، به نظر می‌رسد فرصتی مناسب پیش روی مدیران سیاسی و ورزشی دو کشور است تا از آنتی‌دیپلماسی فوتبال با عربستان به‌سوی توسعه تعاملات ورزشی در گام اول و در ادامه با بهره‌مندی از فضای ورزشی به‌وجودآمده در تلطیف روابط دیپلماتیک میان دو کشور استفاده کنند. به تصمیم‌گیران سیاسی ورزش کشور به‌ویژه وزارت امور خارجه، وزارت ورزش و جوانان و فدراسیون فوتبال پیشنهادهای زیر ارائه می‌شود:

- حضور سفیران فوتبالی شناخته‌شده ایرانی در آسیا مانند علی دایی، کریم باقری، خداداد عزیزی، علی کریمی و اخیراً سردار آزمون و مهدی طارمی به‌عنوان سفیران ورزشی جمهوری اسلامی ایران و دعوت متقابل از ستاره‌های فوتبال عربستان مانند سامی جابر و محمد الدعایه به ایران برای ایجاد روابط دوستانه میان دو کشور بزرگ مسلمان منطقه؛

- استفاده از فرصت‌های فوتبالی دیپلماتیک از جمله لیگ قهرمانان آسیا (ای.سی.آل.)^۱ برای توسعه گفت‌وگوهای سیاسی بین تصمیم‌گیران سیاسی ورزش دو کشور و در ادامه تسهیل شرایط برای حضور حداکثری تماشاگران هر دو تیم در استادیوم‌ها؛

- با توجه به اشتراک‌های فرهنگی دو کشور به‌ویژه در ناحیه جنوب و جنوب غرب کشور و زیرساخت‌ها و تسهیلات موجود در برخی از باشگاه‌ها از جمله فولاد خوزستان و گل‌گهر سیرجان، فوتبال ایران می‌تواند فضایی مناسب برای انعقاد تفاهم‌نامه‌های فوتبالی با باشگاه‌های بزرگ عربستان از قبیل الهلال، النصر، الاتحاد، و الاهلی در قالب برنامه‌های مختلف مانند ۱+۱ باشد که این موضوع به درک شرایط و بازآزمایی ارتباط مجدد دو کشور کمک خواهد کرد؛

- تلاش عربستان برای فاصله‌گرفتن از تصویر گذشته خود مبنی بر جامعه‌ای مبتنی بر سیستم پادشاهی مطلقه و فاقد نهادهای دموکراتیک به سمت جامعه‌ای باز به‌ویژه برای زنان از جمله حضور زنان در ورزشگاه‌ها (مصوب سال ۲۰۱۷)، اعزام ورزشکار زن به مسابقات ورزشی و غیره فرصتی مناسب برای ورزش ایران فراهم کرده است تا در ابتدا با توجه به نمایندگان شایسته زن خود در رشته‌های مدال‌آور جهانی مانند تکواندو، کاراته و قایق‌رانی بستری مناسب برای توسعه روابط غیرفوتبالی و در ادامه حضور تیم‌های فوتبال و فوتسال زنان ایرانی در این کشور فراهم کند.

توسعه فرهنگی، توسعه رسانه، توسعه صلح و دوستی، توسعه اقتصادی، توسعه گردشگری، توسعه وحدت و هویت ملی و کسب جایگاه بین‌المللی می‌تواند تعاملات میان کشورها را تسریع و تسهیل کند. جمهوری اسلامی ایران و عربستان نیز می‌توانند از فضای دیپلماتیک فوتبالی خود برای تسهیل روابط سیاسی خود استفاده کنند. نوری و همکاران (۲۰۱۸) نیز منزلت و پرستیژ بین‌المللی، توسعه صلح و دوستی، انزواگرایی، هویت ملی و همگرایی، توسعه گردشگری ورزشی، توان‌افزایی و ارتقای مهارت را از جمله پیامدهای توسعه دیپلماسی فوتبال می‌دانند که نتایج اشاره‌شده همسو با یافته‌های این پژوهش مبنی بر شباهت فوتبالی ایران و عربستان، بر اهمیت همگرایی فوتبالی دو کشور ایران و عربستان تأکید می‌کند؛ بنابراین توجه به دیپلماسی فوتبال بین ایران و عربستان بیش از پیش ضرورت می‌یابد.

همچنین از جنبه دیگر، توسعه دیپلماسی ورزشی به‌ویژه توسعه دیپلماسی فوتبال به‌عنوان پرتعدادترین ورزش جهان با عربستان که مطرح‌ترین کشور عربی در خاورمیانه است، می‌تواند برای ایران راهکار مقابله‌ای مناسبی در برابر نفوذ رژیم صهیونیستی در نهادهای بین‌المللی ورزش به بار آورد (شریعتی فیض‌آبادی، ۲۰۲۱). به‌طور کلی، فوتبال ایران نیز می‌تواند با الگوبرداری از دیپلماسی‌های مشابه مانند دیپلماسی پینگ‌پنگ میان چین و آمریکا و دیپلماسی المپیک میان چین و تایوان از ورزش به‌عنوان ابزاری برای پیشبرد راهبرد سیاست خارجه خود در منطقه استفاده کند.

مناسبات دیپلماتیک واگرایانه ایران و عربستان در چند سال اخیر شامل فاجعه منا، اعدام روحانی شیعه شیخ‌نمر در عربستان و به دنبال آن به آتش کشیده شدن سفارت عربستان در تهران در دسامبر سال ۲۰۱۵ ورزش ایران و جنگ نیابتی بین ایران و عربستان در جنگ یمن، ورزش دو کشور را هم متأثر کرده است. با توجه به یافته‌های پژوهش مبنی بر برتری نسبی عربستان در بخش فوتبال باشگاهی، به‌نظر می‌رسد هزینه و فایده کاهش سطح روابط ورزشی به‌ویژه در رشته فوتبال موجب واردشدن خسران و آسیب‌های مختلف به فوتبال ایران می‌شود که ادامه این روند سبب سرخوردگی و ناامیدی هواداران، بازیکنان و کادر فنی با توجه به جذابیت فوتبال برای عامه مردم ایران می‌شود. همچنین نفوذ عرب‌ها به فوتبال جهان و خرید باشگاه‌های فوتبال مطرح همچون باشگاه منچستر و پی.اس.جی. توسط اعراب و خرید باشگاه نیوکاسل توسط عربستان، به‌طور قطع می‌تواند نفوذ و اعتبار فوتبالی عربستان را افزایش دهد. طبق یافته‌ها از آنجاکه فوتبال دو کشور در بعد ملی هم‌سطح است و در برخی موارد ایران اندکی پیش‌تر از عربستان است، فرصت مغتنمی وجود دارد که مانع آنتی‌دیپلماسی شکل‌گرفته از طریق فوتبال دو کشور شد؛ همچنین با توجه به ظرفیت‌های انسانی جمهوری اسلامی ایران

عرب‌زبان حوزه خلیج فارس (مطالعه موردی: عربستان سعودی)» با کد ۲۱۱۲۱۵۸۵ است که با حمایت صندوق مذکور انجام شد.

تشکر و قدردانی

این مقاله برگرفته از طرح صندوق حمایت از پژوهشگران و فناوران کشور با عنوان «پارادایم توسعه تعاملات ورزشی ایران با کشورهای

References

1. Ali Aghakhani; Sirous Ahmadi; Alireza Rezaei. "Transforming Diplomatic Resources into the Results of Football Diplomacy with an Emphasis on the Mediating Role of Media Coverage". *Communication Management in Sport Media*, 9, 4, 2022, 72-81. doi: 10.30473/jsm.2021.57513.1503 (In Persian)
2. Ahmadi, S., Aghakhani, A., & Rezaei, A. (2022). Transforming diplomatic resources into the results of football diplomacy with an emphasis on the mediating role of media coverage. *Communication Management in International Relations in Iran from the point of view of experts. Contemporary Studies On Sport Manage Sport Media*, 9(4), 63-88.
3. Ahmadian, G., & Kahrizi, N. (2021). Iran and Saudi Arabia; Maturity of conflict and duality of negotiation -catastrophe. *International Studies Journal (ISJ)*, 18(1), 25-44. (In Persian)
4. Ahmadypour, Z., Joneydi, R., Buyeh, C., & Hosseini Damabi, S. (2013). Conceptualizing of Sport Geopolitics. *Geopolitics Quarterly*, 9(30), 1-48. (In Persian)
5. Al Ruwaili, M. D. (2020). Females and sport in Saudi Arabia: An analysis of the relationship between sport, region, education, gender, and religion. Thesis of Stirling University, <https://dspace.stir.ac.uk/handle/1893/31239>
6. Asadi, A. (2019). Saudi Arabia's role in Securitization of Iran; The Islamic Republic of Iran Strategy. *Strategic Studies Quarterly*, 22(85), 83-106. (In Persian)
7. Beidolahkhani, A., & Kalmarzi, A. (2014). Strategic challenges between Iran and the Persian Gulf countries, the competitive market of Iran and Saudi Arabia. *The Persian Gulf Political-Cultural Studies Journal*, 2 (1), 149-173. (In Persian)
8. Dastigerdi, M., Dabir, A., & Shariati Feizabadi, M. (2020). The structural equation modelling of disorders concepts in Iranian stadiums. *Karafan Quarterly Scientific Journal*, 16(46), 189-206. (In Persian)
9. Fattahi Ardakani, H., Imamjomehzadeh, J., & Harsij, H. (2018). Analysis of the soft power model in the Middle East: A case study of Saudi Arabia. *Quarterly Journal of Political Research in Islamic World*, 8(1), 29-62. (In Persian)
10. Garlick, J., & Havlová, R. (2020). China's "Belt and Road" economic diplomacy in the Persian Gulf: Strategic hedging amidst Saudi-Iranian Regional Rivalry. *Journal of Current Chinese Affairs*, 49(1), 82-105.
11. Guschwan, M. (2007). Riot in the curve: Soccer fans in twenty-first century Italy. *Soccer & Society*, 8(2-3), 250-266.
12. Hadian, N., & Karimi, A. (2021). The soft power of sport in service of promoting of geopolitical goals of foreign policy (The case of China). *Geopolitics Quarterly*, 17(62), 182-202. (In Persian)
13. Hayden, C. (2009). Applied public diplomacy: A marketing communications exchange program in Saudi Arabia. *American Behavioral Scientist*, 53(4), 533-548.
14. Karimi Firozjaei, A. (2018). A study of sport newspapers titles from the critical discourse analysis view: a case study of Perspolis of Iran and Alhelal of Saudi Arabia matches. *Applied Research in Sport Management*, 6(3), 21-32. (In Persian)
15. Karimipour, Y., Rabiei, H., & Yaghoubi, M. (2019). Investigating the convergence and divergence of Iran and Saudi Arabia in the framework of the geography of peace. *the Quarterly Journal of New Attitudes in Human Geograph*, 4, 307-324. (In Persian)
16. Mansour, R. (2018). Saudi Arabia's new approach in Iraq. Center for Strategic and International Studies (CSIS). Available at: <https://www.csis.org/analysis/saudi-arabias-new-approach-iraq>
17. Nazemi, M., Shariati Feizabadi, M. (2017). Developing the concepts of cultural peace-making role of sport in international relations (Case Study of World against Aggression and Violence (WAVE) program proposed by the Iranian president). *Socio-Cultural Strategy*, 6(3), 163-188. (In Persian)
18. Noori, D., Ghadimi, B., Shojae, M. (2018). Designing the model of Iran's football diplomacy based on grounded theory. *Strategic Studies on Youth ans Sports*, 17(41), 113-136. (In Persian)
19. Noori, D., Ghadimi, B., Aslankhani, M., & Ali Pourdarvish, Z. (2019). Football diplomacy. *Strategic Studies on Youth ans Sports*, 18(45), 185-204. (In Persian)
20. Nouralivand, Y. (2017). Saudi Arabia's attempts to rebuilding a regional balance with Iran. *Strategic Studies Quarterly*, 20(75), 133-158. (In Persian)

21. Perra, A. (2017). *Kennedy and the Middle East: The Cold War, Israel and Saudi Arabia*. Bloomsbury Publishing.
22. Quandt, W. B. (2010). *Saudi Arabia in the 1980s: Foreign policy, security, and oil.*, UK: Brookings Institution Press.
23. Raeissadat, S., Mottaghi, A., Sajjadi, S., & Rabiei, H. (2021). The geopolitics of sport and diplomacy of neighborhood relations in the 2022 world cup in Qatar (Case study: Iran and the Persian Gulf Arab States). *Geopolitics Quarterly*, 17(64), 334-352. (In Persian)
24. Reiche, D. R., & Sorek, T. (Eds.). (2019). *Sport, politics and society in the Middle East*. Oxford: Oxford University Press.
25. Shariati Feizabadi, M., & Goodarzi, M. (2016). The effectiveness of political system of Islamic Republic of Iran: A model for evaluation. *Political Knowledge*, 11(2), 95-127. (In Persian)
26. Shariati Feizabadi, M. (2020). *International sport management, technical and vocational*. Tehran: Tehran University Press. (In Persian)
27. Shariati Feizabadi, M., Monazzami, A. (2021). The empirical model of sport in development of public diplomacy. *Communication Management in Sport Media*, 8(3), 13-26.
28. Shariati Feizabadi, M. (2021). Islamic Republic of Iran and Zionist Regime. *Duality of Sport in International Arena. Strategic Studies Quarterly*, 23(90), 205-224. (In Persian)
29. Simons, W. M. (2021). *Sports diplomacy: Origins, theory and practice*: London: Routledge.
30. Sulayem, M. B., O'Connor, S., & Hassan, D. (Eds.). (2013). *Sport management in the Middle East: A case study analysis*. London: Routledge.

COPYRIGHTS

© 2023 by the authors. Licensee PNU, Tehran, Iran. This article is an open access article distributed under the terms & conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY4.0) (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>)